

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

KUKORELLY ENDRE

ORBÁN OTTÓ

RÁKOS SÁNDOR

SIMONYI IMRE

VERSEI

NAGY ANDRÁS

SZÍNMŰVE

„A BÖGÖLY”

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

ESSZÉJE

A 70-ES ÉVEK

IRODALMÁRÓL

TAMÁS ATTILA

„TÖPRENGÉS

AZ IRODALMI ÉRTÉKRŐL”

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM

1992/11

alföld

NEGYVENHARMADIK ÉVFOLYAM — 1992. NOVEMBER

<i>Orbán Ottó</i> verse: Harmincas évek, Bartók zongorázik, a közönségben ott ül József Attila	3
<i>Rákos Sándor</i> verse: Ekhós színház	4
<i>Solymosi Bálint</i> verse: Egy fok	5
<i>Nagy András</i> : A bögyöly (színmű, 1. rész)	6
<i>Kukorelly Endre</i> verse: A Rom	33
<i>Jónás Csaba</i> versei: Napút, filozófia, kárhozat	34
<i>Térey János</i> versei: Fahéjillat a karantén ideje alatt, Ez Óbuda, más erkölcs, más vétőjog	35
<i>Kabdebó Tamás</i> : ...ha meg nem haltak (elbeszélés)	37
<i>Simonyi Imre</i> versei: „Kis”-Blanár, Cselédlányok, Randevú Gyulán, A régi gyulaiak	40
fórum	
<i>Kulcsár Szabó Ernő</i> : Kétféle beszédmód között (A hetvenes évek átmeneti formáinak irodalma)	42
<i>Tamás Attila</i> : Töprengés az irodalmi értékről (2. rész)	54
szemle	
<i>Tamás Attila</i> : Orbán Ottó: Egyik oldaláról a másikra fordul; él	70
<i>Imre László</i> : Rákos Sándor: Csörte	72
<i>Bónus Tibor</i> : A „négerosztón”-tól hajtott létezés (Solymosi Bálint: A múnéger)	74
<i>Füzi László</i> : Csiki László: Adalék	77
<i>Szentesi Zsolt</i> : Jaksity György: és a világot elönté a szmötyi	79

szemle

Orbán Ottó: *Egyik oldaláról a másikra fordul; él*

Elégé szkeptikus kijelentés. Vagy inkább csak fanyarul tárgyilagos?

Egyébként személyes viszonylatokban is indokoltnak mutatkozik, a kötet „beszámolóí” alapján: klinikai ágyhoz kötő betegségeket kell tudomásul venni, az „unalmas közember”-lét és az öregségbe kopás tünetei is jelentkeznek, a külvilág mindennapjaiban többek között „finnyás versértelmezők” fontoskodása dühít — s bár még csak távolból és ritkán kísért, lassan egyre szorongatóbbá lesz annak fölismerése, hogy bármi történjék is korábban, végül valamennyien „úgy végezzük, ahogy a sintér kezén a kutyák”.

Ha tágabb vonatkozásokban nézzük a versek híradásait, akkor arról értesülünk, hogy manapság az isten is értelmetlenül írja falra a maga lángbetűit, a krematóriumok közelmúltbeli koromfelhőit sem tudta semmibe foszlatni a felejtés — az egykori tüzek és forradalmak helyét kulimász tölti be, az ország címerébe pedig a lakonikus „Nem működik!” jelmondatát iktatták be az évtizedek.

A költő írógépezetnek szalagja piszkítja a fehér papírt, az általa fölvelt nézőszögből istennek csak a lába látszik.

Úgy is érezhetjük, hogy mindennek megfogalmazásához csak a fekete humor adhat alkalmas eszközöket.

Orbán Ottótól nem is idegen ennek a hangneme, ma sem. Könnyedségében könyörtelen gunyorosság, vagányos hangoskodás, kihívó fintorok, alkalmanként az ordenáréság sem hiányzik a kötet egészéből.

Még nevetni is tudunk néha a sorok olvastán, csak éppen nem valamilyen önfelelt örömmel.

Hiba lenne azonban, ha mindez megtévesztene. A keresztnévének két *O* betűje közt kifeszített verssoron „bicikliző” légtornász-bohóc meghökkentő gesztusai végső soron verre menő attrakciókról vallanak. Végzetesen komoly kísérletekről, melyek messzi múltba nyúló évszázadok értékeinek fényétől is kaphatnak színpaprátot.

„...Ez az utolsó föllépésünk ezen a földön. Búcsúzóul még kimegyünk a partra, a sós zápor zuhanyrózsája alá, majd alszunk egyet, s holnap reggel sátrat bontunk, összetekerjük a foltozott ponyvát, s megyünk tovább.

Este, ha valaki fölneéz, lát is minket az égen, a csillogó kocsisort és fekete szőrüket fényes nyelvvel végignyálító vadállatainkat.” (A *Gutenberg-cirkusz*)

A költészetről, a művész életformájáról van itt szó?

Arról is.

De nem akármilyen költészetről.

A szürrealisztikus lazaságú *Ottó és az avantgárd* az „isten és biztos támpontok nélkül” indult egykori „új nemzedék” dühös kétségbeesését és lidérces álmait idézi, elmondható azonban, hogy a körülötte elrendeződő versek nagyobbik része többet testesít meg az avantgárd vakmerőségéből, mint amennyit annak ugyancsak jól ismert tépettségéből. Orbán ezúttal néha még ahhoz is érez magában fegyelmező erőt, hogy — közben persze gyors fintor a tükörbe — a jellegzetesen érett művészekre valló „alkimíá”-nak a törvényeit: az arányok tudásának bölcsességét is a magáénak vallhassa („hogy hány csöpp belátáshoz hány csöpp lázadás kívánkozik”), s ezzel együtt érzi magát valamilyen sajátos *határhelyzetben*. Különös, magában ellentéteket egyesítő lényként, aki mint megszállott órült „surran a nemzedéki vámon át, a fekete hegygerinc felé”. A maga körül tapasztalt „vastömör sötétség”-ben valamiért annak reménye úzi, hogy néha „talán mégis Isten fesztiváldíjas filmje” születik meg — a rendező vagy a létezés kezén? —, s csábítja annak lehetőségére, hogy egyszer azért „nyúzott pofánkon átdereng valami fényes, ismeretlen arc”. Ugy érzi, hogy akkor is, „ha mindennel befuccsolunk, még mindig ott a kozmosz...”, s ha talán több nem is, megmaradhat gyönyörűségnek „a derekán fűszoknyát riszáló trópusi szépség, a halvány esély”. (*A sarkutazás, Federico Fellinihez, Eleven mérték, A klinikán, Márciusi ifjak*). Az Adyt parodizáló Karinthy modorában kezdő, Petőcz Andrásnak ajánlott *Hangzatz* is fokozatos metamorfózison megy át a szemünk előtt: Czuczor Gergely népies romantikája ironizálásának forduló-pontjáról továbbjutva végül Kosztolányi Zászlójának visszafogott pátoszáat fogalmazza újjá. S bár kényszerű gunyorossággal, valójában mégis megindultan tud tisztelegni Orbán *Az öreg hírszerző* előtt, ráelve annak *utolsó* fennmaradt híradására:

„Ameddig ellátok, koromsötét. És valami mégis világít.

Megnézem közelebről. Még jelentkezem.”

Aligha lenne hitele a kötetben ennek a fel-fellobbanó pátosznak, ha egy-magában szállna szembe a *kor* — a személyességében egyetemes, társadalmi-ságában különös kor — egyre nehezedő nyomásával. Orbán azonban klasz-szicizálódni is tud a maga módján. A költői *mesterség*nek is megfogalmazza a tiszteletét (az arány-megtanulás fontosságának már említett jelzésén túl). Néha programszerűen is ellentétezi a fegyelmezett művészi munka a kép-zettársítások zaklatottságát, „a tagolt emberi beszéd” igaza mellett téve le a voksot, kimondva: „Fontosabb a halálnál is, hogy az összeg pontos, a hír igaz / s hogy mondatainkban minden a helyén legyen” (*Füstkigyó fekete gyűrűi*). A kötet darabjai közt több olyan is van, amelyik valamelyik írótarshoz szól — Csoórihoz éppúgy, mint Mándyhoz, Tandorihoz vagy Kereszturyhoz —, legmélyebbről jövő, úgyszólván klasszikus rendbe munkált szavai azonban alighanem az avantgárdból egykor „klasszicizálódott”, de Babits és Arany példaképein túl romantikus eszményeket is őrző Vas Istvánnak szólnak:

...városod ragyog, ez az ókori-Róma Pest.

E népekből kevert pogány-zsidó-keresztény

lőpor, e világszép és dús asszonyi test.

Köznép fia, nem vagy egyszerű képlet, ez tény.

Csak városod ragyog, ez az ókori-Róma Pest.

*És fölöttünk az ég, a lángoló rögeszme,
Vörösmarty s Madách örült üstököse,
hogy a veszett ügy tán mégisincs annyira veszve.
És fölöttünk az ég, a lángoló rögeszme.*

(Elégia az ifjúságról)

Másfél százados hagyományok és posztmodern „beütések”, avantgárd kihívások és rájátszás az antikvitás nyugalma: stílus, vagy akár verselés tekintetében is változatos a kötet (heinei „dal” és prózavers éppúgy akad benne, mint majakovszkiji sortördelés vagy ósi kórus szerkezet), mégis úgy, hogy az átmenetek kötéseit biztosítani tudják a szükséges egységet. Témában: alkalmi csipkelődés és emlékezés az ifjúságra, tiszteletadás művek és művészek előtt s az örök lázadás hirdetése, politikai gyorsfényképek és „a néma révész” árnyalakjának megidézése, Erősz dicsérete és az írógépek billentyűinek szemmel követése egyaránt ott van az ihletők között. *Közép-Európát* karakterizálja hét tömör sorban, máskor képet mintáz a túlélő-sorsról, élettől elnyűtt öregasszonyok mesteri, kosztolányis-örkényes rajzában (*A három grácia*).

Látható: írója nemcsak avval tanúsítja a külvilág számára — és önmaga előtt — életben-létét, hogy „egyik oldaláról a másikra fordul”, hanem avval is, hogy őrzi költészetének rangját.

Lírárt alkot egy olyan időszakban, amely nem látszik kedvezni ennek a műnemnek.

Ezért is megérdemli a figyelmünket. (*Magvető*)

TAMÁS ATTILA

Rákos Sándor: Csörte

Emlékezetes születésnap ajándék a *Csörte*, várni lehetett és mégis meglepetés. A hetvenéves Rákos Sándor mindig is „kimenős halálraítelt”-ként élte meg sorsát (*Napfogyatkozás*), a versek tónusa is emlékeztet a veretes, bibliai pályakezdő korszakra: „úrsten mennyit vesztegeltem / közönyös egeid alatt”. Ugyanakkor Kassák és Füst Milán tanítványa, a versmagra redukált költemények virtuóza sajátos metamorfózison megy át, amikor a kései Kosztolányit idéző, rezignált-bölcs, parádésan arányos, tömör szonettek sorjázatát kötetének első ciklusaiban:

arasznyi merszek és rőfnyi félelmek

gubancából oldódva kérdeném

mért volt veszélyek tétje a fél élet

és mit vesztettem a másik felén

(Örök ébredés)

Rákos Sándor következetesen járja a maga útját immár öt évtizede, mindig feljebb-feljebb lép, de minden új fordulón több évtizedes dilemmáival és témáival kerül szembe újra: a lét végső kérdéseivel, ember és örökkévalóság viszonyával. Ámde most a képi áttételesség, a nagyerejű fogalmi artisztikum, monológyszerű